

**Derde Zondag van de Advent
'Gaudete' (Verheugt u)
11 december 2022**

Moeders van Jezus (III)

Rachab

Dorpskerk - Blaricum

Voorganger: ds. J.A. Zeilstra

Inleiding

We onderzoeken de wortels van de stamboom van Jezus steeds dieper. Spannend vond ik als kind het verhaal van de verspieters die op de muren van Jericho door Rachab werden verstoppt onder bundels vlas op het dak van haar huis. Dat Rachab een hoer was en daarom ook zo'n mooi rood koord in huis had, vertelde onze juf er niet bij. Ook deze dappere vrouw is een van de moeders van Jezus.

Schriftlezing Oude Testament: Jozua 2, 1-24

Schriftlezing Brieven: Filippenzen 4, 4-5

Schriftlezing Evangelie: Matteüs 12, 46-50

Preek

Gemeente van Christus,

het spreekt werkelijk boekdelen, wanneer Matteüs in zijn stamboom vier maal de standaardformule 'A verwekte B' doorbreekt door de toevoeging 'bij C'. Wat bedoelt de evangelist daarmee? En hoe verhouden zich deze vier vrouwen tot Maria, de moeder van Jezus? De aanwezigheid van vrouwen is op deze wijze ongebruikelijk in een bijbelse stamboom. Ook al wordt Tamar (over wie het volgende week zal gaan), ook genoemd in een lijst in 1 Kronieken 2,4, iets waar Matteüs mogelijk door beïnvloed is,⁽¹⁾ dat verklaart nog niet waarom deze vier vrouwen voor hem zo belangrijk zijn dat ze in de stamboom van Jezus worden opgenomen. We gaan in deze Adventstijd stap voor stap terug in de tijd, met achtereenvolgens Batseba, Ruth, Rachab en Tamar.

Tenslotte zullen we uitkomen bij Maria. De vraag is steeds: Wat krijgt Hij mee? Waarbij we met Hij, Jezus Messias bedoelen. Matteüs is bij uitstek de evangelist die uitbundig gebruik maakt van bijbelse symboliek. Wij zijn dat niet zo gewend. Het is belangrijk dat wij ons dat realiseren. Want door al te letterlijk bijbel lezen worden wij met name bij Mattheus op een verkeerd been gezet. Het komt erop aan te horen welke klanken uit het Oude Testament Matteüs mee wil laten klinken, wanneer hij de betekenis van Jezus duidelijk wil maken. We doen er goed aan zo'n genealogie in het evangelie niet op te vatten als resultaat van zorgvuldig archiefonderzoek. Ten eerste bestonden die archieven niet. Ten tweede gaat het om een 'geestelijke stamboom', een klankkast bestemd om al de verhalen die achter die namen zitten mee te laten klinken, wanneer de Christus gaat optreden en de verkondiging van Gods komende Koninkrijk zal laten horen in het openbaar. Het wonderlijkste is misschien wel dat de stamboom die Matteüs schrijft, uitloopt op Jozef, die natuurlijk gesproken volgens de evangelist juist niet de vader van Jezus was! En er staat: 'Bij haar [Maria] werd Jezus verwekt, die Christus genoemd wordt.' Maar dat was dus niet door Jozef!⁽²⁾

Waarom dan deze vier vrouwen? Kerkvader Hieronymus (347-420), zoals u weet een man, zocht de oplossing in zijn overtuiging dat zij alle vier *zondige* vrouwen waren. Hieronymus vertaalde in Betlehem de bijbel in het latijn, op de plaats waar de geboortekerk is gebouwd.⁽³⁾

1 Brown, R.E., *The Birth of the Messiah. A Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke*, New York 1993, 71-74.

2 Vgl. Matteüs 1, i.z. 16 e.v.

3 De latijnse vertaling van Hiëronymus (390-405) was de Editio Vulgata (volksuitgave), in opdracht van Damasus, bisschop van Rome. Deze vertaling werd in 1546 door het Concilie van Trente als enige Kerkelijk gezag hebbende vertaling verklaard. De eerste geboortekerk was uit de vierde eeuw. De huidige geboortekerk op die plaats is laat zevende eeuws.

Hij zag Tamar als verleidster en Rachab als hoer, Batseba als overspelige, en Ruth als Moabitische vallend onder de vloek van de erfzonde, want volgens het oude Israël waren de Moabieten de afstammelingen van Lot en zijn dochters (Genesis 19,37) en dus uit incest voortgekomen. Aan Jezus, die kwam om zondaars te redden, ging zo, volgens hem, een duidelijke noodzaak om dit te doen vooraf. Maar het is de vraag of kerkvader Hieronymus het goed heeft gezien. Deze vier vrouwen werden in de tijd van Jezus niet verguisd, maar stonden juist in een zeker aanzien vanwege hun daden en inzichten.

Tamar wordt al in het bijbelverhaal zelf door haar schoonvader Juda gerechtvaardigd en vrijgesproken.⁽⁴⁾ Zij zorgt als Kanaänitische tenslotte hoe dan ook voor nageslacht voor de zoon van Juda. Rachab was veel meer dan de hoer de held van Jericho. Rachab redt de Israëlitische spionnen, belijdt haar respect voor de God van Israël en deelt tenslotte met haar familie, als enige niet-Israëlitische, in redding en zegen en wordt volgens Mattheüs de betovergrootmoeder van koning David. Zelfs aan Batseba namen de rabbijnen haar overspel niet al te kwalijk omdat zij tenslotte, na haar eerste kind van David, dat stierf, het leven gaf aan het kind dat later de grote koning Salomo, de vredevorst geworden is, de vorst die door God werd uitverkoren om de tempel van Jeruzalem te bouwen.

Een ander antwoord op de vraag ‘Waarom deze vrouwen?’, wordt door kerkhervormer Maarten Luther aangedragen. Zijn oplossing was, dat alle vier deze vrouwen eigenlijk alle vier buitenstaanders in Israël waren. Zij werden door Matteüs opgenomen in de stamboom van Jezus om te laten zien dat de joodse Jezus Messias reeds door zijn voorgeslacht verwant was met de heidenen. En dit is waar: zowel Rachab als Tamar waren oorspronkelijk Kanaänitische vrouwen, Ruth was een Moabitische en Batseba was de vrouw van Uria en die was een Hethiet.⁽⁵⁾ Maar of dit ten tijde van Matteüs nu zoveel zeggingskracht kan hebben gehad is de vraag. Maria, de moeder van Jezus, was een meisje uit Nazareth en had zelf geen buitenlandse achtergrond. Bovendien golden Rachab en Tamar in de rabbijnse literatuur als volledig geïntegreerd in Israël en zullen hun namen bij mogelijk heidense lezers van het evangelie nauwelijks nog warme gevoelens van verwantschap kunnen hebben opgeroepen. De ‘bekering’ van deze vrouwen tot het jodendom zal weinig christenen uit de heidenen hebben geïnteresseerd. Zij wensten immers zelf geen joden te worden, maar christenen. Dat wil zeggen zij verlangden niet navolgers te zijn in de strenge Joodse wetsbetrachting, maar navolgers van de persoon Jezus die de betekenis van de wet geestelijk, barmhartig en inclusief begreep.

Er is nog een derde antwoord op de vraag ‘Waarom deze vrouwen?’ De derde oplossing betreft twee eigenschappen van de vier vrouwen uit het Oude Testament die zij alle gemeenschappelijk hebben, niet alleen onderling, maar ook met Maria. Ten eerste is er bij al deze vrouwen iets vreemds in de eenheid met hun partner. Er is bij allemaal sprake van een band die vanuit algemene normen van fatsoen afkeuring opwekt, en dus schandaal veroorzaakt bij buitenstaanders. Dat dreigde ook bij Maria.⁽⁶⁾ Tegelijkertijd staan deze vrouwen ondanks hun kwetsbare positie, ieder al in het Oude Testament, in de gezegende messiaanse lijn. Zij worden ieder van Godswege volledig gerehabiliteerd. Ten tweede tonen de vrouwen in kwestie volgens de traditie op het beslissende moment persoonlijk initiatief en spelen zij, ondanks alles, een belangrijke en vindingrijke rol in het plan van God en worden zij op die manier ten tijde van Jezus beschouwd als instrument van Gods Geest. Zij hebben profetische inzichten! Zelfs de aanvankelijk tamelijk passieve Batseba vecht later als een leeuwin voor de

4 Genesis 38,26.

5 2 Samuël 11,3.

6 Vgl. Mattheüs 1,19.

opvolgingsrechten van haar zoon Salomo. Zo worden deze vrouwen in het jodendom voorbeelden van de wijze waarop God ongebruikelijke wegen gaat en menselijke belemmeringen overwint wanneer het gaat om de komst van de Messias en in die ongebruikelijke wegen zijn mensen, zoals zij zijn, inclusief hun tekortkomen en kwetsbaarheid, uitverkoren partners van God. Dat tonen ons deze vrouwen.

Zo hoort Rachab dus aanvankelijk niet bij Israël en is zij, ook in haar eigen volk van Jericho, letterlijk een randfiguur. Zij woont als prostituée op de muren van Jericho.⁽⁷⁾ Toch heeft zij later volgens Matteüs de Israëliet Salmon tot man. Rachab wordt de moeder van Boaz. En Boaz wordt de man van Ruth.⁽⁸⁾ Samen zijn zij voorouders van koning David. De aanwezigheid van Rachab in de stamboom van Jezus is op die manier een misschien wel niet eens zo nadrukkelijk door Matteüs bedoelde, maar wel degelijk aansprekende kritiek op uiterlijke regels van status en fatsoen. ‘Outsider’ in haar eigen stad, wordt Rachab tot een ‘insider’ van grote betekenis in dat andere volk, in Israël. En dat proces begint met onbevooroordeelde gastvrijheid, moed en vindingrijkheid.

De naam Rachab is afgeleid van het werkwoord ‘wijd, ruim zijn’, figuurlijk is dat: ‘ruimdenkend zijn’. Dat een prostituée zich geen al te precieze normen kan veroorloven, zal duidelijk zijn. Rachab is ruimdenkend in haar morele opvattingen. Het rode koord dat zij in huis heeft had vermoedelijk geen andere functie dan rode lampjes aan de ramen in bepaalde buurten in onze tijd. Maar dat de naam Rachab ook symbool gaat staan voor ruimhartigheid in termen van gastvrijheid en grensoverschrijdend denken in naastenliefde blijkt niet alleen uit de naam zelf, maar ook en vooral uit de daden van de vrouw. Zij doorziet, op profetische wijze, wat er gaat gebeuren. Als een leeuwin springt zij in de bres voor haar familie. Zonder aarzeling ontfermt zij zich over die twee nieuwsgierige bange buitenlandse mannen, met naastenliefde en met trouw,⁽⁹⁾ in het huis op de muur, met het open venster ruimzicht, naar buiten gericht, een bloedrood koord daalt neer, als een navelstreng die in leven houdt. Als straks Jericho verkruimelt, na al die omtrekkende bewegingen onder bazuingeschal, staat haar huis, het huis van Rachab, als een ark van behoud recht overeind.⁽¹⁰⁾

Nu zou wat Rachab doet ook kunnen worden gezien als landverraad. Immers zij verbergt op het dak van haar huis onder het vlas de spionnen van Israël voor de koning van Jericho en dat betekent op termijn het einde van de stad. Maar dit is niet zomaar een vrouw. Dit is niet zomaar een stad. Israël is niet zomaar een volk dat zich voorbereidt op een gewelddadige verovering. Het gaat niet om zomaar een land waarin de mensen bang zijn voor de vijand. Ja, zo zou je het ook kunnen lezen, maar dat is niet waarom het in de verkondiging moet gaan. Het hele verhaal over de inname van Jericho is, zoals het in de bijbel staat, geestelijk geladen liturgie. Het gaat om Gods volk dat er aan komt. Dat is Advent. Het gaat, symbolisch gesproken, om de intocht van gerechtigheid en vrede in een gebied van inktzwarte duisternis. Kortom: het gaat in bijbeltaal om ‘het beloofde land’. Dit is dus geen geschiedschrijving. De historische werkelijkheid is veel te grillig voor deze liturgische zuiverheid. De puinhopen die

7 Marc Chagall heeft misschien wel aan onderduiksituaties in de Tweede Wereldoorlog gedacht. Hij twee doodsbangen mannen afgebeeld op een dak en een blote vrouw die waarachtig niet bang is, vrijmoedig en ontwapenend. Zij zal hen beschermen en verbergen. Maar de kleuren zijn donker, de maan schijnt in een onheilspellende sfeer. Zij hoort niet bij Israël en is hoer van beroep. Wat doet die vrouw in de stamboom van Jezus? Rachab doorziet de situatie op profetische wijze. Zij beseft iets van de betekenis van het beloofde land. ‘Outsider’ in haar eigen stad Jericho, wordt zij tot een ‘insider’ van betekenis in dat andere volk, in Israël. En dat proces begint met onbevooroordeelde gastvrijheid. Rachab, litho 1960, Marc Chagall.

8 Matteüs 1,5.

9 Bijbelse begrippen: ‘chesed’ en ‘emet’.

10 Jozua 6,25.

je nog altijd kunt bewonderen, vlakbij Jericho, zijn duizenden jaren ouder dan de binnenkomst van Israëlitische nomaden in Kanaän.(11) Dit is verkondiging. Het dik ommuurde Jericho is in de bijbel symbool komen te staan voor het obstakel bij uitstrek dat Israël belemmert het door God beloofde land binnen te trekken. Sterker nog, in een universeel perspectief gaat het hier om alles wat een mens als barrière kan belemmeren het goede leven uit Gods hand te ontvangen.

En ‘binnentrekken’, intocht houden, is vanouds een belangrijk thema in de tijd van Advent. Steeds weer zal het in deze tijd van voorbereiding op het Kerstfeest gaan om de binnenkomst van Gods Koninkrijk in deze wereld en daarmee, met het binnen treden van Gods kinderen in de Godgegeven ruimte van het beloofde land. Dat is een geestelijke realiteit, geen kwestie van grenspaaltjes en slagbomen. En de persoon van Rachab zelf wordt dan een symbolische verwijzing naar het verlangen, dat leeft onder hen die moeten lijden in gesloten systemen, uitbuiting en onderdrukking onder een schijnbaar onverbreekbare vorm van dwang. Psychologisch is het een sterk beeld: Jericho als stad aan de grens vertegenwoordigt een extreme loopgraafsituatie. Dikke muren staan tegenover flexibiliteit en het vermogen tot aanpassing en dynamiek. Je angstig ‘ingraven’ is strategisch maar heel beperkt handig, niet alleen militair. In het geloof zal het gaan om de strijd om gezegend te leven. En de achterliggende vraag daarbij kan zijn: Waar vertrouwt u op als je wilt leven in het door God beloofde land?

Rachab vertolkt als het ware de profetische stem van de ‘outsider’ die snapt dat bevrijding op handen is, die dit vreemde verhaal van God en Israël ‘pakt’, die het begrijpt op de juiste verstaanshorizon. Zij zegt het immers:

Ik weet (...) dat de Heer dit land aan jullie heeft gegeven. (...) we hebben gehoord dat de Heer de Rietzee voor jullie heeft drooggelegd toen jullie uit Egypte wegtrokken en dat jullie Sichon en Og, de twee koningen van de Amorieten aan de overkant van de Jordaan, hebben vernietigd. (...) De Heer, jullie God, is immers een God die macht heeft boven in de hemel en hierbeneden op aarde.(12)

Dit is de belijdenis van Rachab en terwijl zij heeft gezien dat haar stadgenoten van al die berichten doodsbang zijn geworden en zich hebben ingekapseld, is zij juist volop gemotiveerd tot een totaal andere open houding en durft zij zichzelf bij voorbaat te zien als inwoner van het door God bevrijde land.

Zo is Rachab één van die belangrijke vrouwen geworden, van wie het leven de rol van Maria zal illustreren. In de ogen van de tijdgenoten was Maria’s zwangerschap een schandaal, omdat zij nog niet met Jozef samenleefde.(13) In de ogen van God, wil Matteüs ons vertellen, treedt door de poort van Maria’s schoot, Jezus Christus als een nieuwe Jozua de wereld der mensen binnen. In zijn verkondiging zal de gastvrijheid van Rachab centraal staan als een uitnodiging in te gaan in het door God beloofde land. Zo geeft, geestelijk gesproken, deze Rachab aan Jezus, het universele visitekaartje van Gods gastvrijheid mee. Vrijmoedig zal van Gods liefde en trouw worden gesproken. Op verrassende wijze zullen liefde en trouw functioneren, niet alleen in Israël, maar ook onder de volken, ook bij u en mij thuis dit Kerstfeest, ook in onze

11 Het hele verhaal heeft een etiologische herkomst en een liturgisch karakter. Het wil aanwezige de puinhopen verklaren en is gevierd met dankbaarheid, door zeven maal en op de zevende dag zeven maal om de vesting heen te trekken en God te prijzen. Jozua 6.

12 Jozua 2,9.

13 Mattheüs 1,18.

kerk. Amen.

Uitzending en zegen

Wanneer jullie van hier gaan, draag de zegen van de allerhoogste met je mee. Jullie mogen weten dat God anders naar mensen kijkt dan dat mensen dat doen, Hij ziet gaven, daar waar mensen tekorten zien. Hij ziet liefde, daar waar mensen zich blindstaren op muren. Hij wil ons allen de ruimte schenken die nodig is om te leven in zijn naam.

De genade van de Heer Jezus Christus
en de liefde van God
en de gemeenschap van de heilige Geest
met u allen.

Afbeelding voorzijde: Rachab, litho 1960, Marc Chagall